

**Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta
Katedra křesťanské sociální práce**

Charitativní a sociální práce

Lucie Lužná, DiS.

Ženy bez domova a gender aneb jak ženy bez domova naplňují představy společnosti o ženství

Bakalářská práce

vedoucí práce: Mgr. Bc. Iveta Kráčmarová, DiS.

2015

„Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a že jsem všechny použité informační zdroje uvedla v seznamu literatury.“

Chtěla bych poděkovat vedoucí mé bakalářské práce Mgr. Bc. Ivetě Kráčmarové, DiS. za svědomité vedení a pomoc při tvorbě této kvalifikační práce. Dále bych, za podporu, chtěla vyjádřit poděkování své rodině, příteli a v neposlední řadě přátelům.

Obsah

Úvod	5
I. Teoretická část	6
1 Gender a socializace	7
1.1 Genderová socializace.....	7
1.2 Genderové rozdíly mezi muži a ženami.....	9
2 Role ženy ve společnosti.....	12
3 Bezdomovectví	15
3.1 Gender a bezdomovectví.....	17
3.2 Ženské bezdomovectví.....	19
II. Empirická část.....	21
4 Metodologie výzkumu	22
4.1 Cíl výzkumu.....	22
4.2 Popis použitých metod.....	22
4.3 Popis získávání dat.....	23
4.4 Popis výzkumného souboru	25
4.5 Popis výzkumného prostředí.....	27
4.6 Způsob zpracování dat	27
5 Výsledky výzkumného šetření.....	29
5.1 Role matky	30
5.2 Partnerství	31
5.3 Hospodyně	32
5.4 Pracující žena, rodina a volný čas.....	33
5.4.1 Zaměstnání.....	33
5.4.2 Volný čas	34
5.5 Role ženy být krásná.....	34
6 Diskuze	36
Závěr.....	39
Seznam použitých zdrojů	41

Úvod

Práce se zabývá problematikou ženského bezdomovectví z pohledu genderu. Společnost od žen očekává, že budou plnit určité role, které jim vymezuje. Zaměřuji se na zjištění toho, jak ženy bez domova své ženské role uskutečňují. Hradečtí ve své publikaci (2006) zmiňují, že ženské bezdomovectví se rozrůstá a není dostatečně probádané. Není to ale jen otázka neprobádanosti ryze ženského, ale celkově fenomén bezdomovectví byl do devadesátých let minulého století v naší zemi jevem neznámým. Ačkoli se bezdomovectví v dnešní době rozrůstá, je tento sociální jev nedostatečně probádán. Není jasná jeho přesná definice (Hradečtí, 2006, s. 29). Skutečnost, že tato problematika nebyla dostatečně definována a poznána však i nadále přetrvává. Právě nepostačující porozumění fenoménu brání tomu, aby se našlo efektivní řešení a také prevence reagující na bezdomovectví. Tento poznatkový deficit a nedostatečná informovanost o problematice způsobuje, že tento problém jako takový bývá často popírán (MPSV, 2013, s. 42).

Cílem práce tedy je zjistit, jak se daří ženám bez domova, které přebývají na azylovém domě pro ženy Střediska Samaritán pro lidi bez domova v Olomouci, naplňovat své ženské role. Důvodem zvolení tohoto cíle je především, abychom více porozuměli specifikům ženského bezdomovectví, toho, co je pro ně důležité a jakým způsobem dostávají svým ženským rolím, když mají tento úkol ztížen právě sociální situací, ve které se v současné době nachází.

Práce je empirického charakteru, tedy k dosažení cíle práce použijeme kvalitativní výzkumnou metodu. Ke sběru dat použiji polostrukturované interview, realizované vždy s jednou respondentkou (ženou žijící na azylovém domě Střediska Samaritán pro lidi bez domova). Rozdělují práci na část teoretickou a empirickou. První kapitola práce pojednává o genderu, druhá o rolích ženy ve společnosti a poslední část teoretického rámce se zabývá bezdomovectví se zaměřením na ženskou část této populace. V empirické části nejprve definuji cíl a výzkumnou otázku a následně přicházím s metodologií výzkumu a popisem získávání a zpracování získaných dat. Následně se také zabývám samotným zpracováním dat a představením výsledků a diskuzi.

I. Teoretická část

1 Gender a socializace

Na úvod první kapitoly této bakalářské práce považuji za důležité, abych vysvětlila dva základní pojmy, a to jsou gender a socializace. Vysvětlení prvního z nich je klíčové takřka pro celou práci, protože se dále budu zaměřovat na specifika ženství a očekávání, která na tuto genderovou problematiku navazují. Druhý termín pomáhá k pochopení celé genderové problematiky, jejího ukotvení ve společnosti a také vývoji.

Tedy termín **gender** vyjadřuje skutečnost, že očekávání, která se vztahují k chování a sociálním rolím mužů a žen ve společnosti jsou formována kulturou¹ a společností². Tato očekávání a sociální role jsou proměnlivé na rozdíl od pohlaví biologického (Oakleyová, 2000, s. 6, 121). Pro ucelení definice genderu dále Kubátová (2010, s. 229) píše, že gender také znamená rod. Využití tohoto rodu je, abychom odlišili biologické pohlaví od sociálně vytvořených norem ženství a mužství, od toho sociálního.

Pohlaví a gender jsou tedy dvě rozdílné věci. Důkazem je možná situace, kdy člověk, který není biologicky mužem, ale ani ženou, může mít ženský nebo mužský gender. Příkladem může být jedinec, který je biologicky mužem, ale s ženským genderem. Z tohoto je tedy možno vyvodit skutečnost, že pokud jedinec patří k ženskému pohlaví, nemusí automaticky patřit i k příslušnému genderu (v tomto případě ženskému). Být ženou či dívkou je tedy záležitostí nejen jejích biologických předpokladů, ale také jejího oblékání, vystupování, povolání, osobnosti a sociální sítě (Oakleyová, 2000, s. 121).

Socializací rozumíme celoživotní proces, při kterém si lidé osvojují společenské hodnoty a normy (Renzetti, 2003, s. 93). Tento proces v podstatě člověka utváří. Díky socializaci je pak jedinec začleňován do systému společenských vztahů, a to právě pomocí postupného vytváření si vazeb s jinými lidmi. Primární socializace probíhá v rodině a sekundární již pomocí institucí a prostředí (Matoušek, 2008, s. 193).

1.1 Genderová socializace

Právě rozdíly v socializaci dívek a chlapců mají klíčový důsledek v ovlivnění jejich genderové identity. Ačkoli jsou tyto odlišnosti zčásti podmíněné biologicky,

¹ Kultura je souhrn získaných vzorců chování, cítění, jednání, hodnot a norem, který je vlastní pro určité společenství osob (Matoušek, 2008, s. 91-92).

² Společností je sociální seskupení dvou a více osob různého pohlaví a věku, které je spojeno v soběstačné uskupení. Toto uskupení si vytvořilo vlastní instituce, které respektuje a také má vlastní kulturu (Oakleyová, 2000, s. 6).

mnohé je řízeno celospolečenským očekáváním, že se povahy, vlohy a ambice žen a mužů v jádru liší (Janošová, 2008, s. 11). Proces genderové socializace začíná mnohdy už v porodnici. Zde padají na dítě poznámky ve spojitosti s jeho pohlavím, nebo dokonce velmi často dítě dostane barevně odlišnou dečku dle jeho pohlaví. Již tyto prvotní reakce znamenají začátek v procesu genderového učení rolí (Oakleyová, 2000, s. 131).

Dále je tento proces u dětí rozvíjen pomocí hraček. A to tak, že neslouží dětem jen k zábavě, ale také díky nim si již v raném věku osvojují konkrétní dovednosti. Ty je vedou k tomu, aby si vyzkoušely celou řadu rolí, které budou vykonávat v pozdějším věku. Hračky chlapců se výrazně liší od těch, se kterými si hrají dívky (Renzetti, 2003, s. 114). Do výběru hraček vstupují rodiče někdy vědomě a mohou tak podporovat v dítěti příslušnou identitu, nebo tak mohou konat nevědomě a tak nemusí ani tušit v čem dítě podporují. Je však známo, že děti již ve věku čtyř let mají silné povědomí identity svého pohlaví a velmi dobře vnímají rozdíly mezi genderovými rolemi (Oakleyová, 2000, s. 134).

Už jen dle vybavení dětského pokoje je možné vidět, že je zde velký rozdíl mezi chlapeckým a dívčím pokojem a také to, že k dívkám se přistupuje jinak než k chlapcům. Dívčí pokoj obsahuje takové hračky, které ji nenásilně připravují na budoucí život, na roli hospodyně a matky. V dívčím pokoji nalezneme například hračky, které jsou spojeny s domácími pracemi, výtvarné a hudební hračky a především také panenky a jejich příslušenství. Naopak v chlapeckém pokoji nalezneme takové vybavení a hračky, které chlapce vedou k rozvíjení tvůrčích schopností a k tomu chlapci slouží stavebnice, technické hračky a přístroje (Karsten, 2006, s. 64-65).

Dítě si genderové role a genderovou identitu od rodičů neosvojuje mechanicky, ale tím, že se s ní různými způsoby identifikuje. Dle Oakleyové (2000, s. 129,135) je právě jádrem celého procesu identifikace. Znamená to, že dívky se identifikují s ženami a chlapci s muži, čímž se vytváří běžná ženská a mužská genderová identita.

Rodina však není jediným zdrojem pro získávání představ o genderových rolích. Tyto představy získávají děti i mimo svou rodinu a to kontaktem s druhými dětmi a také díky svému rozšiřujícímu se sociálnímu horizontu. Důležitým zdrojem pro vytvoření si představ o genderových rolích jsou také média. Ta rafinovaně a snadno šíří image ženy a muže, které se odráží a využívá definici genderových rolí v příslušné společnosti. Také například knihy jsou plné kulturních stereotypů a četba je pro děti vlivným zdrojem myšlenek, představ a ideálů. Děti nejen role přebírají, ale také je rozvíjejí. Jak

tedy dospívají, a vstupují do světa dospělých, tak zjišťují, že role, které se od nich očekávají, jsou odlišné podle pohlaví. Děti se tak stávají dospělými a jsou si již vědomy své genderové role a za léta učení ji již přijaly jako součást své osobnosti (Oakleyová, 2000, s. 139 - 141).

1.2 Genderové rozdíly mezi muži a ženami

Základem rozdílů mezi ženami a muži, jak píše Renzetti (2003, s. 20-21), je biologicky dané pohlaví jedince a znamená to tedy být mužem nebo ženou. Tyto biologické kategorie pak tvoří základ pro společenskou kategorii zvanou gender – **maskulinita a feminita**. A na základě tohoto rozdělení, každá společnost svým členům připisuje určité vzorce chování a vzájemné interakce. A ačkoli jsou biologické kategorie prakticky neměnné, tak právě maskulinita a feminita se během života jedince mění. Mohou nastat okamžiky v životě člověka, kdy disponuje svými rodově typickými vlastnostmi více a někdy naopak méně a v některých případech se může stát, že některé jeho typické vlastnosti u něj až zanikají. Základním rozdílem mezi muži a ženami je také to, co od nich společnost očekává, tedy jaké role budou plnit a je nutno poznamenat, že ačkoli jsou tyto role, tato očekávání rozdílná, tradičně jsou vždy vymezeny jako **komplementární**. Což také znamená, že jsou pro sebe navzájem do jisté míry nepostradatelné (Janošová, 2008, s. 13,25).

Přirozený identifikační vzor pro všechny děti je matka. Ona je tedy zdrojem naší **pohlavní identity**. Chlapci mají oproti dívkám v tomto směru již od mala jistou nevýhodu. A to je tedy prvním rozdílem mezi ženami a muži. Chlapec se snaží vytěsnit dobu, kdy vše přejímal od matky a co nejvíce se přiklonit k otci. Tímto procesem pak docílí toho, že vše „holčičí“ potlačí, což má za následek, že to, co potlačí, mu pak chybí. Mužská identita je sekundární a tedy křehčí nežli identita ženská, proto svou ženskou část musí muži celý život potlačovat. Muž musí své mužství neustále dokazovat a to například svými zálibami v dospělosti, jako jsou silná auta, soutěživost v zaměstnání a politické ambice. Svou ženskou polovinu musí mít muž tedy neustále pod kontrolou, protože už v chlapeckém věku podléhá dívčí chování sankcím. U žen vůbec naopak nevádí, když se chvíli chová žensky a chvíli mužsky a to bez jakéhokoli nebezpečí zmužštění. Paradox je ale v tom, že vývojově-psychologicky mají muži blíže k ženám nežli ženy k mužům (Poněšický, 2004, s. 37,62-64).

Poněšický (2004, s. 39, 49-50) uvádí, že rozdíl mezi ženami a muži je také v **intimní a vztahové** oblasti. Pokud jde o citovou výměnu, tak ženy vzrušuje spíše to, co se odehrává mezi ní a jejím partnerem, kdežto u mužů je to spíše sexuální prožitek, vzrušení a orgasmus. Pro ženy je tedy důležitou hodnotou harmonie a vztahovost. Pro muže je zase symbolem jejich mužství právě odlišnost a individualizaci. A dále pokud se tedy zaměříme i na rozdíly ve vnímání vztahů a jejich prožívání, tak zjistíme, že ženy kladou větší důraz na stabilitu vztahu.

Další rozdíl mezi ženami a muži můžeme vidět návaznosti na kapitolu výše, kde dle Mareše (1999, s. 51) zmiňují, že ženy jsou ve společnosti spíše považovány za **matky a pečovatelky** v domácnosti, kdežto muži jsou spíše chápáni jako živitelé rodin. Tento rozdíl v pohledu společnosti na muže a ženy je výsledkem toho, že ženy jsou postiženy diskriminací na trhu práce. Tak tedy rozdíl můžeme například vidět v situaci, kdy žena dosáhne kariérního úspěchu. Na rozdíl od muže v takové situaci, na ženu dopadá kritika, protože její profesní ambice narušují rovnováhu v partnerském vztahu a výchově dětí. Z tohoto tedy lze usoudit, že ženy jsou spojovány se soukromou sférou a muži tedy s tou veřejnou (Lipovetsky, 2000, s. 276).

Ačkoli tomu může být v různých dobách a společenstvích jinak, tak je ve společnosti zabudován jistý vzorec rozdělení rodinných rolí mezi mužem a ženou a to standardně tak, že pro muže je **rodinná sféra s profesní** oddělená a pro ně je otcovství až na druhém místě za kariérou. U žen je tomu ale právě naopak a ženy profesní a rodinnou či soukromou sféru neoddělují. Mateřství je u nich jednoznačně na prvním místě a proto se pracující ženy vždy snaží svůj soukromý život skloubit s pracovním (Lipovetsky, 2000, s. 229). Tento rozdíl je také podle Oakleyové (2000, s. 103) možná způsoben tím, že sociální vztah, který se vytvoří mezi matkou a dítětem, je základem pro jistotu a duševní zdraví v dospělosti. Proto lze tedy tvrdit, že právě mateřství vzhledem k potřebám dítěte je i možnou překážkou profesní život ženy.

Dalším rozdílem mezi muži a ženami je fakt, že u žen je kladen daleko větší důraz na vzhled než u mužů. Nelze říci, že muži nejsou pod vlivem toho, aby o sebe pečovali, jen ne v takové míře jako tomu je u žen. Totiž právě ženy, jakožto nejvyšší zosobnění **krásy**, již v antice používaly líčidla a různé zkrášlovací přípravky a od té doby až do dvacátého století bylo takové zkrášlování výsadou vyšších společenských vrstev. Od dvacátého století se však estetická péče rozšířila do všech společenských vrstev. Tak se stalo v důsledku vlivu médií. Tisk, film a časopisy totiž v tu dobu rozšířily do společnosti ideální normy a zobrazení ženy. V dnešní době sice dochází k rozkvětu

ženského individualismu, ale tento rozkvět je paradoxně doprovázen zvýšenými tlaky ze strany společnosti ohledně norem ženského vzhledu (Lipovetsky, 2000, s. 108,125-129). Ženy jsou každodenně již řadu let tiskem, reklamním průmyslem a obecně řečeno konzumní společností povzbuzovány k tomu, aby o sebe pečovaly. Ze všech stran se na ně valí návody na udržení mladistvého vzhledu, různé diety, módní trendy, efektivní rady a tipy pro štíhlou postavu. Dále jsou také ženy médii nabádány k tomu, aby se líčily, pečovaly o svou pleť a vlasy. Jsou zaplavovány radami o svůdnosti, které jsou podpořeny fotografiemi modelek (Lipovetsky, 2000, s. 147-156).

2 Role ženy ve společnosti

Každá společnost, každé společenství dokonce i rodina má určitý svůj vnitřní řád. Ten je strukturován do norem, vymezením pozic a rolí, které z těchto pozic vycházejí. Rolí můžeme rozumět obecně přijatý předpis sociálního chování v určitém postavení. Jinak řečeno je to soubor předepsaných pravidel a projevů v dané společnosti či kultuře. Pro každé organizované společenství je nezbytně nutné vymezení a naplňování právě těchto společností určených rolí. Velké množství mezilidských aktivit je právě součástí vazeb ve společnosti. Výčet rolí ve společnosti není zdaleka kompletní avšak je nutno zdůraznit, že žádná role neexistuje samostatně, ale je vždy propojena s rolemi ostatními. Některé role jsou nám přisuzovány automaticky například na základě našeho biologického pohlaví a některé naopak musíme získat sami (Čačka, 2002, s. 138-139).

Při naplňování očekávání ze strany společnosti, tedy určitých rolí, mohou vzniknout vnitřní konflikty. Tento rozpor se může vytvořit mezi požadavky ze strany společnosti a vnitřním přesvědčením. Dále mohou nastat konflikty mezi rolemi samotnými. V takovém případě je nutné, aby jedinec nastalou situaci zhodnotil a zkoordinoval rozporné požadavky společenských rolí. Vnitřní konfrontace rolí také souvisí s tím, že k jedné roli přistupují různá očekávání z různých stran. Příkladem mohou být rozdílná očekávání nebo požadavky ze strany dětí, muže, příbuzných, rodičů, společnosti, známých a tak dále vážící se k roli matky (Čačka, 2002, s. 150-151).

Role, které ženy ve společnosti zastávají, jsou zde již velmi dlouho, ale nejsou po dobu let a staletí stejné. Jak již bylo řečeno, tak právě feminita se neustále mění v závislosti na čase a kultuře dané společnosti. Ačkoli se role a očekávání neustále mění, dalo by se říci, že základní myšlenka neustále převládá (Frieze a kol., 1978, s. 137).

Od ženy se očekává, že se bude starat o domácnost a pečovat o rodinu. Může mít zaměstnání mimo domov, ale nesmí svému muži konkurovat v kariéře a ve výdělku. Pro ženu je zde předpoklad, že právě ona bude **zachovávat rovnováhu** v domě, že nebude svému muži ubírat na mužnosti a sobě pak tedy na ženskosti (Oakleyová, 2000, s. 144-146). Ve spojitosti s pracovním nasazením ženy to v minulosti bylo tak, že byla vnímána spíše jako neplacená pracovní síla, tedy jako hospodyně, pečovatelka, a podobně. Nyní se již nachází na placeném trhu práce. To nastalo v důsledku také toho, že některá pracovní místa začala být považována spíše za ženská (Frieze a kol., 1978, s.

151-152). V našich podmínkách nyní lze říci, že máme vysokou zaměstnanost žen. U nás jsou ženy nejvíce zastoupeny v zdravotnictví, sociální sféře, školství, peněžnictví a pojišťovnictví. Ženy jsou valně zastoupeny v pozicích, kdy se o někoho starají a pečují. Rovnováhu mezi kariérou a domovem však vykupují velmi drazo. V důsledku toho jsou považovány za méně loajální a mají je za nespolehlivé pracovníky, protože mnohdy musí místo plnění svých pracovních povinností převzít péči o své děti, když je to potřeba (Maříková., 2003, s. 186-187).

V souvislosti s péčí o rodinu se od ženy očekává, že bude dobře vykonávat **roli matky** a že se bude řádně o své děti starat. To, že se o dítě převážně stará matka však není dáno biologicky. Stejnou roli ve výchově a péči dítěte by mohl zastávat i otec. Tato role se pro ženu vytvořila skrze společenské normy a je tedy podložena sociálními a psychickými faktory (Oakleyová, 2000, s. 144-146).

Ženy jsou již od nepaměti považovány za **manželky**. Jejich údělem při výkonu tohoto poslání je, aby byla emocionální a psychickou podporou svého partnera, aby s ním sdílela svůj život, rodinu a příbuzné, přátele, ale také i zodpovědnost za děti a jejich zajištění jakožto celé rodiny (Frieze a kol., 1978, s. 137-140). Úzce spojené s rolí manželky je pro ženu role **hospodyně**. Tato již tradiční role se od ženy totiž také očekává. Fakt, že se žena stará o muže a domácnost není do jisté míry ani jejím rozhodnutím. Tato skutečnost plyne spíše z jejího vztahu k muži, cítí to jako svou povinnost a citovou záležitost (Frieze a kol., 1978, s. 137-139). Je třeba však tuto roli ještě objasnit, aby z jejího popisu neplynulo pouze to, že žena uklízí doma. To naopak ona se stará o domov, o jeho teplo. Tato role by se neměla brát na lehkou váhu. Na ni, jako strážkyni domácího krbu je, aby tvořila domov, zázemí a bezpečné prostředí. Proto je nutné tuto výhradně ženskou roli považovat za důstojnou a nezastupitelnou (Vodáková, 2003, s. 85).

Od ženy se očekává, že bude plnit svou **estetickou ženskou roli** – být krásná. Někde se můžeme setkat i s výrokem, že povinností každé ženy je být přitažlivá (dříve se tato povinnost vázala jen k ženám patřícím k vyšším společenským třídám, avšak nyní se tato „povinnost“ vztahuje ke všem ženám v moderní společnosti). Je zde vzhledu žen a zachování lesku svého mládí, dávána stejná důležitost, jako je mravní povinnost muže, aby uživil svou rodinu (Lipovetsky, 2000, s. 147-156). A jak má tedy žena vypadat, jaký je standart krásy? Tento idealizovaný obraz je vytvořen naší kulturou. To jak se tomuto ideálu podobáme, ovlivňuje naše sebevědomí. Ačkoli jsou ženy ve společnosti již dlouho konfrontovány až nerealistickým ideálem krásy, muži si

právě cení mladých a fyzicky přitažlivých žen. Krásná mladá žena po boku staršího muže je vnímána jako jeho ozdoba a dalo by se říci, že do jisté míry i jeho trofejí. Tato žena, pak svému muži zvyšuje jeho prestiž (Renzetti, 2003, s. 517).

Ačkoli jsme si zde uvedli základní výčet rolí ženy ve společnosti a jejich tradiční definici. Je nutné si uvědomit, že vývojem společnosti jako takové, jsou tyto role proměnlivé společně s ní. Postupem času se změnily hodnoty lidí, význam manželství je také jiný nežli tomu bylo v minulých stoletích a pracovní možnosti jsou nyní rozmanitější než dříve. Proměna nastala například v tom, že ženy mají v současnosti méně dětí. Některé z nich nepovažují přijetí role matky za nevyhnutelné. Oddalují první dítě i sňatky až do pozdějšího věku než tomu bylo v minulém století. A také některé ženy nepovažují za nezbytné zůstat s malými dětmi doma, ale musí čelit tomu, že na ně i v dnešních dnech bude stále pohlíženo negativně. Ženy dnes tak stráví méně času péčí o své děti. V dnešních domácnostech se také znatelně více rozdělují domácí práce a péče o děti rovnoměrněji mezi muže a ženu, ačkoli stále je to žena, kdo těmito úkony tráví více času. Dále v budoucnu ve spojitosti s ženskými rolemi, lze předpokládat, že trend nízkého počtu dětí se bude zvyšovat a stejně tak bude více pracujících žena a matek mimo své domovy. Lze tedy říci, že se nadále bude snižovat dříve jednostranná odpovědnost ženy za děti a domov a více odpovědnosti bude přecházet také na muže (Frieze a kol., 1978, s. 140-156).

3 Bezdomovectví

Z historického hlediska by se dalo říci, že nyní je chudoba a následné bezdomovectví zapříčiněno také urbanizací, tedy přesunem lidí do měst. To, že se lidé velmi rychle stěhují do měst, může vyvolat jisté potíže. Takové, že obyvatelé přeplněných měst nebudou moci vést život, který by odpovídal základům lidské důstojnosti. Městská chudoba a ohrožení bezdomovectvím je rizikové hlavně pro ženy. V důsledku nerovnoprávnosti žen a mužů a odlišnosti jejich rolí, povinností a nerovných přístupů k prostředkům. Ženy, které jsou rozvedené či samy musí neustále bojovat s diskriminací a překonávat těžké úkoly (Hradečtí, 1996, s. 29-30).

Nejsou to však jen ženy, které jsou jediné ve společnosti ohroženy bezdomovectvím, chudobou či vyloučením z rovných životních příležitostí. Jsou tu další skupiny obyvatel. Můžeme mezi rizikové skupiny obyvatelstva považovat osoby dlouhodobě nezaměstnané, mladé lidi, kteří nejsou schopni se hospodářsky prosadit, osoby s určitým postižením, rodiny nestabilní nebo pečující o nemocného člena domácnosti. Dále sem patří také staří lidé a ti, kteří si prošli různými institucemi, jako jsou dětské domovy, ale i vězení a v neposlední řadě do tohoto výčtu ohrožených skupin obyvatel patří i příslušníci minorit a cizinci (Hradečtí, 1996, s. 32).

Příčinami bezdomovectví není jen „členství“ v rizikové skupině, ale jsou to faktory, které můžeme rozdělit na primární, sekundární a terciální. Ačkoli se člověk jako první zaměřuje na primární příčiny, tak právě uvědomění si těch sekundárních je pro něj klíčové pro řešení jeho situace. První okruh příčin nám říká, co se stalo v životě jedince, že se stal bezdomovcem a proto se na tuto skupinu při pomoci osobám většina pomáhajících zaměřuje. Při řešení tíživé sociální situace obecně, ale není až tak nejdůležitější, proč se tak stalo, ale spíše vyřešit otázku, proč stav přetrvává, co brání osobě obnovit dřívější a funkční jednání. To jsou tedy příčiny sekundární. V momentu, kdy si jedinec uvědomí tyto sekundární příčiny své sociální situace, tak může dojít k poznání, že bariéry pro jeho návrat do společnosti jsou překonatelné. Rizikové jsou ale také ty terciální, ty nám zodpovídají otázku: proč se lidé na ulici vracejí (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012, s. 18-19). Tyto příčiny můžeme ještě dle Hradeckých (1996, s. 43-44) dále dělit na objektivní a subjektivní faktory ovlivňující vznik bezdomovectví. Rozdíl je v tom, že ty první zmíněné nemůže jedinec ovlivnit svými silami. Tyto faktory jsou ovlivňovány sociální politikou státu či sociálním zákonodárstvím. Naopak ty subjektivní může jedinec do jisté míry ovlivnit. Hradečtí je pak dělí do čtyř kategorií.

První jsou faktory materiálních charakteru, kdy se jedná o ztrátu bydlení, zaměstnání, dlouhodobou nezaměstnanost či potíže spojené s financemi. Dále jsou kategorií okolností vztahové, kdy dochází ke změně struktury rodiny nebo k problémům mezi jejími členy. Třetí skupinou jsou osobní faktory, jako je mentální postižení či jiné, invalidita a různé závislosti. Posledními jsou institucionální, kdy je bezdomovectví zapříčiněno propuštěním například z vězení nebo opuštěním dětského domova.

Ačkoli jsme si výše nastínili příčiny a faktory vedoucí k tomu, že se jedinec stane osobou bez přístřeší, v naší společnosti jsou i tací, kteří si myslí, že mezi bezdomovci jsou i jedinci, kteří si svůj životní styl vybrali. A k této myšlence se v rozhovoru pro časopis Sociální práce/ Sociálna práca vyjadřuje Ladislav Varga (Bajer, 2006, s. 40-42), který již řadu let s touto cílovou skupinou pracuje. Říká, že dle jeho zkušeností lidé, kteří by se dostali do tíživé sociální situace a byli by ohrožení bezdomovectvím a pro řešení své situace měli jistou alternativu, tak že by si dobrovolně nevybrali život na ulici. Zmiňuje dále, že tito lidé, co by si dobrovolně vybrali bezdomovectví i kdyby měli jinou možnost, jsou spíše hypotetická skupina nežli reálně existující. Jeho tvrzení dle slov Vargy potvrzuje i jeho kolega z oboru slovy, že si nedokáže představit, že někdo dobrovolně vzal klíče od svého bytu a vyhodil je, opustil rodinu i zaměstnání a šel žít na ulici. Protože aby někdo byl tak zvaným dobrovolným bezdomovcem, tak by se přesně tohle od něj vyžadovalo. Závěrem lze tedy říct, že bezdomovectví není jevem dobrovolným a vždy je v situaci jedince žijícího na ulici přítomen alespoň jeden výše zmíněný faktor, který patřičně jeho situaci ovlivnil.

Průzkum pracovníků střediska zabývající se poskytováním služeb osobám bez přístřeší z roku 2009 ukázal, že když se jedinec ocitne na ulici je zprvu v šoku. Člověk je zmatený, neví, kde může najít pomoc v základních potřebách. Neví, kde může přespat, kde se najíst, kde se umýt. A z tohoto důvodu osoby a tedy hlavně ženy, které jsou na ulici nově, se přidávají ke skupině bezdomovců, kteří život na ulici dobře znají. Tato skupina na jednu stranu novým bezdomovcům v přežití na ulici pomáhá, ale na tu druhou jim brání se znovu začlenit do většinové společnosti. Osoba na ulici se novému životu a skupině přizpůsobí, přijme normy a v krátké době u tohoto jedince dochází ke změně osobnosti. Není pak schopen zvládat nároky společnosti a ze své tíživé sociální situace se jednoduše vymanit (Šivlová, Mikulášek, 2010, s. 29-33). Je také nutné podotknout, že to jsou právě tyto základní potřeby, které je nutné pomoci jedinci bez domova naplnit, protože ke změně životního stylu a k zájmu o vyšší potřeby, jako je

potřeba krásy, pořádku, spravedlnosti, cti, uznání a podobně, je nejprve nutné uspokojit potřeby fyziologické a následně psychologické (Hradečtí, 1996, s. 38-39, 69).

3.1 Gender a bezdomovectví

Gender a role s ním spojené fungují jak ve většinové společnosti, ale svým způsobem i v bezdomovecké subkultuře. Tento fakt nám dokládají údaje vycházející z výzkumu provedeného v roce 2009 pracovníky nízkoprahového a terénního centra pro osoby bez přístřeší v Olomouci. Výsledky výzkumu ukázaly, že ženy bezdomovkyně se starají o finance a o jídlo a jejich muži, partneři zajišťují místo k přespaní. Příkladem dělení rolí je také příklad hierarchie jednoho squatu. Žena zastávala vůdčí pozici v emocionální rovině, kde všechny sdužovala a podporovala. Její partner byl považován za člena vyšší společenské vrstvy zdejší komunity, protože tak v bezdomovecké subkultuře jsou postaveni muži, kteří žijí s ženou, kteří mají partnerku. Je to z důvodu, že žen na ulici je podstatně méně nežli mužů. Pokud se na tohoto muže pak podíváme z pohledu rolí, tak právě již zmíněným partnerstvím si on sám dokazoval a potvrzoval své mužství (Šivlová, Mikulášek, 2010, s. 29-33).

Dále jak píše Golden (1992, podle Renzetti, 2003, s. 296) i v příčinách bezdomovectví jsou různé rozdíly. Zaměřuje se na rozdíly, které jsou dané hlavně na základě genderu a pohlaví. Příčiny v bezdomovectví u žen a u mužů bývají rozdílného původu. Jednou z hlavních příčin ženského bezdomovectví jsou problémy vztahové, zánik vztahu a často se také jedná i o domácí násilí. U mužů to bývají naopak příčiny materiálního či osobního charakteru (Hradečtí, 1996, s. 44). Můžeme tento fakt vysvětlit tak, že ženy bývají velmi často finančně závislé na svých partnerech, a pokud jejich vztah jakkoli skončil, tak najednou nebyly schopny se o sebe finančně postarat. Ženy také častěji vykonávají sekundární práce a je pro ně obtížnější než pro muže nové zaměstnání najít pokud zůstaly bez domova. V zaměstnání totiž od ženy vyžadují určitý formální vzhled, kterého je pro ženu na ulici nemožné dosáhnout (Golden, 1992, podle Renzetti, 2003, s. 296). Mareš (1999, s. 51) uvádí, že diskriminace žen na trhu práce je také daná tím, že ženy jsou považovány hlavně za matky a pečovatelky, kdežto muž je tradičně považován za živitele rodiny.

Dalším rozdílem, který je spojený s vztahovým faktorem ovlivňující bezdomovectví, je, že muži na ulici jsou ve většině případů svobodní. Kdežto ženy, které v minulosti měly rodinu a ocitly se na ulici v důsledku právě rozpadu rodiny, bývají převážně stále vdané, nebo již rozvedené (Hradečtí, 1996, s. 56).

Dále Golden pojednává (1992, podle Renzetti, 2003, s. 296 - 297) o rozdílné obtížnosti života na ulici pro muže a pro ženy. Takový život není ani pro muže rozhodně snadný, ale pro ženy je těžší a také nebezpečnější. Ženy, které jsou na ulici, se nezřídkou mohou setkat s fyzickými i sexuálními útoky a také třeba s nechtěným těhotenstvím v důsledku takového útoku. Složitější pro ženy na ulici je také otázka soukromí a osobní hygieny, které jsou pro ženy podstatnější než pro muže.

Golden (1992, podle Renzetti, 2003, s. 297) vidí také rozdíl v tom, jak společnost pohlíží na ženu na ulici a na muže na ulici. Žena je v tomto případě společností více stigmatizována³, považována za nemorální a promiskuitní, a pokud má žena i děti, tak se společnost domnívá, že si tyto děti pořídila a dále bude pořizovat, aby dostala finanční pomoc od státu. Golden také uvádí, že se často předpokládá, že ženy by svou situaci vyřešily pouze tím, že by si našly nového partnera, ale už nevidí to, že právě vztahy s muži často ženy do takových situací dostanou.

Neshledáváme pouze rozdíl v tom jak se na ženy či muže na ulici pohlíží, ale rozdíl je také v tom jací jsou. Tedy muži na ulici jsou obecně méně ochotní spolupracovat na řešení jejich tíživé sociální situace, jsou méně spolehliví, projevuje se u nich menší stupeň cílevědomosti a vůle. Muži bývají více zaujatí, podráždění, pociťují více křivdy a jsou celkově skeptičtější nežli ženy. Ty jsou naopak více spolupracující, je u nich znatelná větší míra sebekázně, solidarity a adaptability. Projevuje se u nich ale také i plachost či nesmělost a jsou submisivnější. Ačkoli jsme vyjmenovali několik rozdílných znaků, nalezne se i několik, které jsou pro ženy i muže společné. Velmi často je to nevíra v úspěch, kterou si v průběhu času vypěstovali. Lidé bez domova bývají roztržití, uzavření do sebe. Většinou také přišli o své sociální kontakty. Oběma je dále společné to, že jen ojediněle jsou tito jedinci schopni se vrátit do vyšší sociální vrstvy, je tedy pro ně typická vertikální sociální mobilita. Muži i ženy v důsledku života na ulici a s tím spojeným celkovým stylem života a působením negativních vlivů dojdou do stavu krajní duševní i fyzické zchátralosti a vyčerpanosti (Hradečtí, 1996, s. 56-57).

³ Stigmatizovaný jedinec je nositelem stigmatu. Stigma je označením nějakého znaku, na něhož se společnost dívá jako na nenormální. Takový znak, dle společnosti nenormální, odlišuje osobu od ostatních členů společnosti, kteří patří do stejné kategorie jako osoba nesoucí stigmatizující prvek. Může být vnímán jako selhání, nedostatek nebo handicap. Stigma může být tělesné; vady charakteru, které jsou vnímány jako projevy slabé vůle a kmenová stigmata rasy, národa a náboženství (Goffman, 2003, s. 9 – 12).

3.2 Ženské bezdomovectví

Mnoho důvodů, skutečností, dokonce i podložených údajů z území Evropské unie, ale i tuzemské zdroje nás vedou k předpokladu, že ženské bezdomovectví se bude v současné době rozrůstat. Protože jsou to právě ženy, které jsou vydány vstříc tomuto riziku v důsledku špatných ekonomických a sociálních podmínek (Hradečtí, 1996, s. 54-55).

Feminizace chudoby je v dnešní době dle Haasové (2005, s. 22) intenzivně diskutovaným tématem. Tento pojem znamená, že je zvýšené riziko u žen (oproti mužům) ocitnout se mezi chudými. Taktéž tento fakt zmiňuje i Mareš (1999, s. 51-53) a dále uvádí, ačkoli by se dalo předpokládat, že se tento jev bude týkat osamocených žen, tak nás vyvádí z omylu a říká, že se feminizace chudoby týká i žen v úplných rodinách. Nejen že chudoba žen má větší rozsah nežli ta mužská, ale je také třeba vnímat fakt, že má na obě pohlaví odlišný dopad. Tento jev je zapříčiněn hlavně jiným postavením žen na trhu práce a mužů. Problémem na trhu práce pro ženy tedy je mzdová diskriminace. Ženy při plnění stejných úkonů, při práci na stejné pozici mají znatelně nižší mzdové ohodnocení. Pracují častěji na zkrácený úvazek. Zastávají práce na sekundárním trhu práce. Navštěvují sezónní zaměstnání. Míra nezaměstnanosti je u žen větší. Tato diskriminace žen na trhu práce vychází především z ideje, že právě role ženy jsou semknuty spíše s rodinou a domácností. A právě tato skutečnost, že věnují svůj čas neplacené práci doma a v péči o rodinu má za následek to, že vzniká bariéra pro lepší pracovní uplatnění a také vzniká pro ni i ztráta času. Kdežto naopak dominantní mužská role je být živitelem rodiny.

Hradečtí (1996, s. 55-56) uvádí, že i v těch nejrozvinutějších společnostech je život žen v mnohých situacích těžší. Ženy, které jsou na ulici, většinou pochází z nejvíce znevýhodněné společenské vrstvy společnosti. Potýkají se s velmi špatnými majetkovými poměry, jejich rodinné vztahy jsou často neuspořádané či přetřhané, mají vzdělání mnohdy základního stupně a jejich bydlení je nepříjemné až zdravotně rizikové a obecně jsou tyto ženy ve špatném jak zdravotním, tak psychickém stavu. A právě z těchto důvodů a také že, se společnost na ženy bez domova dívá kritičtěji nežli na muže ve stejné sociální situaci, volí bezdomovkyně spíše skrytou formu. Snaží se utajit, skrýt situaci svou a svých dětí. Jednak proto, že jsou více stigmatizované, jak již bylo řečeno výše, tak proto, že své „selhání“ vnímají velmi bolestivě, protože tak nejsou

dostatečně dobře schopné o své děti pečovat, jak by chtěly. Reakce společnosti na ženu bez domova jsou daleko více negativní či útočné nežli reakce na muže bezdomovce.

Je nutné také zmínit fakt, že mezi ženami bez domova, ale i celkově mezi populací bezdomovců se stále častěji a ve větší míře nežli dřív vyskytují mladé dívky. Velmi často jsou to právě dívky, které v nedávné době opustily dětský domov, nebo jinou výchovnou instituci (Hradečtí, 1996, s. 54). Chmelíková (Bajer, 2010, s. 15) říká, že nejsou připraveny na realitu, nejsou dostatečně připraveny na samostatný život, protože instituce jim doteď zajišťovala oblečení, stravu, bydlení, ale i denní program. Občas se stává, že se po odchodu z domova obrátí na svou biologickou rodinu. Zde je riziko, že jakmile rodina vyčerpá finance, které dostává mladý dospělý při odchodu z dětského domova, obrátí se k němu zády. A tak se právě může dostat mezi skupinu jiných mladých, která je ohrožena jistou patologií. Dostávají se tedy často do rizika, že skončí na ulici. Tyto dívky bývají nezodpovědné, nevědomé a dokonce i naivní. Jsou plně očekávání, ideálů a jsou v pokušení ze svobody, kterou zakusily. Co však netuší je fakt, že je ulice může rozložit, změnit, vysát a dokonce až zničit. Dívky často střídají partnery, nepocítují strach, zařazují se mezi tlupy mladých a své přátele také velmi často mění. Ačkoli nyní pocítují svobodu oproti životu v dětském domově, či jiné instituci musí pochopit, že i ulice má svá určitá pravidla, která je třeba dodržovat. Mladé dívky na ulici si nejednou musí projít dalšími obtížnými situacemi jako je těhotenství, potrat, porod, opuštění svého vlastního dítěte, útěky a opětovné návraty zpět na ulici (Hradečtí, 1996, s. 54).

II. Empirická část

4 Metodologie výzkumu

Od žen ve společnosti se očekává, že bude plnit jisté role, které se pojí s jejím ženským. Role, které jí společnost nastavila. Mnohdy však může být pro ženu těžké tyto role a očekávání naplňovat. Jak se podaří ženě naplnit tato očekávání, když má zhoršené podmínky svou tíživou sociální situací – bezdomovectvím.

Celkově otázka bezdomovectví v sobě skrývá stále hodně neprobádaných zákoutí, která je třeba prozkoumat. Jelikož žen bezdomovkyň stále narůstá, je nutné této skupině osob v tíživé sociální situaci věnovat též pozornost. Prostudováním spojitosti genderu a bezdomovectví může mít za následek lepší porozumění specifikům ženského bezdomovectví a zlepšení řešení této problematiky celkově.

4.1 Cíl výzkumu

Cílem této práce je tedy prostřednictvím kvalitativního šetření zjistit, jak se daří ženám bez domova, které přebývají na azylovém domě pro ženy Střediska Samaritán pro lidi bez domova v Olomouci, naplňovat své ženské role. Nejprve je důležité zjistit, zda vůbec vnímají, jestli se o nich, jako od žen, něco očekává, následně zjistit co a jak tato očekávání naplňují vzhledem k překážkám, se kterými se v důsledku svého bezdomovectví potýkají. **Výzkumnou otázkou** pro empirickou část této práce je: Jak ženy žijící v azylovém domě Střediska Samaritán pro lidi bez domova v Olomouci naplňují ženské role?

4.2 Popis použitých metod

Metoda použitá pro výzkumnou část mé bakalářské práce byl kvalitativní styl výzkumu. Tato metoda výzkumu je charakteristická, že k výsledkům kvalitativního výzkumu se nedochází pomocí statistických procedur nebo jinými typy kvantifikace. Tato metoda je vyhovující, pokud se badatel zaměřuje na prozkoumání života lidí, jejich chování či na jejich vzájemné vztahy. Nejčastější způsob sběru dat v této výzkumné metodě je rozhovor či pozorování, je možné také použít dokumenty jako zdroj dat, nebo knihy a videonahrávky. Dále aby badatel byl schopný provádět výzkum touto, tedy kvalitativní metodou, musí si nejprve osvojit jisté dovednosti. Je potřeba mít dobré komunikační schopnosti, musí si umět udělat analytický odstup, ale zároveň být schopen využít dřívějších zkušeností a teoretických dovedností, aby byl schopen správně interpretovat data. Je tak nutné, aby byl schopen se vyvarovat zkreslení dat, aby získal platné a spolehlivé údaje (Strauss, Corbinová, 1999, s. 10-11).

Důvodem proč si zvolit právě metodu kvalitativního výzkumu může být podstata zkoumaného problému. Je totiž nutné si uvědomit, že některé oblasti, jsou vhodnější zkoumat právě touto metodou. A to zvláště pokud se jedná o výzkum, kde se snažíme odhalit podstatu zkušeností respondenta s určitým jevem. Dále pokud se snažíme odhalit smysl a podstatu jevů, o nichž toho ještě moc nevíme nebo jim nerozumíme. Tato metoda výzkumu pomáhá k získání detailnějších informací, které by pomocí kvantitativní metody výzkumu nebyly možné získat nebo by jejich získání bylo velmi obtížné (Strauss, Corbinová, 1999, s. 11).

V případě tohoto konkrétního výzkumu jsem vybrala tuto metodu právě kvůli zkoumané oblasti, kdy je potřeba získat detailní informace ze života respondentek. Dále jsem se také pokusila odhalit, jaké významy respondentky připisují jednotlivým jevům či situacím a jaké je jejich vnímání. Navíc kruhy, na které se zaměřuji ve svém výzkumu, mohou být pro respondentky citlivé, a proto jsem zvolila uvolněnější a osobnější formu jak výzkumu, tak samotného sběru dat. Zvolenou metodou pro sběr dat je v mém případě forma rozhovoru, který byl zvukově nahráván pro pozdější zpracování.

Metodou získávání dat v tomto kvalitativním výzkumu byl moderovaný rozhovor, tedy interview. Miovský (2006, s. 155- 157) tento způsob označuje jako nejobtížnější, ale zároveň za nejvýhodnější pro získávání informací. Jedná se tedy o moderovaný rozhovor s jednou až maximálně třemi osobami. Ve kvalitativním výzkumu je tento rozhovor vedený za určitým cílem a účelem. Toto interview se může dle struktury rozdělit na nestrukturované, polostrukturované a strukturované.

4.3 Popis získávání dat

Výzkum jsem prováděla vždy pouze s jednou respondentkou. Důvod jsem k tomu měla takový, že pokud by jich bylo více najednou při jednom rozhovoru, tak by se v odpovědích mohly navzájem ovlivňovat, mohly by se také snažit nějakým způsobem stylizovat nebo se snažit být ve svých odpovědích lepší než ostatní respondentky. Vždy jsem prováděla interview s jednou respondentkou také proto, aby se dotazovaná mohla více otevřít a odpovídat na otázky upřímně, beze studu nebo bez podávání mylných informací. Tímto způsobem jsem se alespoň částečně vyvarovala možnému zkreslení dat.

Pro úplné dokreslení metody mého výzkumu musím dodat, že jsem použila pro sběr dat polostrukturované interview. Miovský (2006, s. 159-160) tuto metodu definuje

jako nejrozšířenější podobu rozhovoru v kvalitativním výzkumu. Badatel si v tomto případě předem vytváří určité schéma, okruhy, kterých se chce ve svém výzkumu dotknout. Pořadí okruhů a samotných otázek není závazné, lze v průběhu rozhovoru měnit. Je také možné měnit samotné znění otázek či jejich pořadí. Tato metoda také otevírá prostor pro dovysvětlení otázky, pokud ji respondentka zprvu nepochopila, či k doptávání pro hlubší nahlédnutí do problematiky.

Pro rozhovor jsem zvolila pět základních témat, kterých jsem se chtěla s každou respondentkou věnovat. Ty byly sestaveny podle toho, jaké definovala odborná literatura role pro ženu ve společnosti. Otázky byly utříděny tak, abych podle nich zjistila, jak žena naplňuje tyto role a jak si sama myslí, jaká jsou očekávání společnosti vztahující se k jednotlivým rolím. Po sestavení okruhů pro mé polostrukturované interview jsem provedla zkušební rozhovor, který mi potvrdil, že mnou zvolené a sestavené otázky byly srozumitelně sestavené. Ačkoli jsem otázky již v prvním rozhovoru s respondentkou pozměnila a také zvolila jiné pořadí, což u tohoto typu rozhovoru není nic neobvyklého, zjistila jsem, že otázky jsou zvolené dobře a velmi vhodně se váží k výzkumné otázce. Proto jsem již okruhy a ani znění otázek neměnila a realizovala jsem dále výzkumné šetření s dalšími respondentkami. Pro úvod každého rozhovoru jsem znovu ženám vysvětlila důvod našeho setkání. Jelikož jsem rozhovory nahrávala, tak jsem respondentky také seznámila s postupem, jakým bude s nahrávkami zacházeno, a sdělila jsem jim, že mají právo na mé otázky neodpovědět, pokud by jim byla nepříjemná. Po krátkém úvodu jsme se společně pustily do prvního okruhu otázek, kde podstatou bylo zjistit jaká si myslí, že jsou očekávání ze strany společnosti na ženy. Důvodem zařazení tohoto prvního okruhu otázek bylo, aby si dotazovaná zprvu uvědomila jaké role má žena naplňovat a také účelem bylo, zda vnímá ta stejná očekávání, jaká nám definuje odborná literatura. Zvolila jsem proto otázky: *Co si myslíte, že se od žen očekává v dnešní době? Jaké role či funkce si myslíte, že žena v dnešní společnosti má zastávat? A o co by se podle vás měla starat žena v domácnosti, v rodině?* Po zodpovězení těchto otázek jsem tázanou seznámila s dalším okruhem mých otázek, které se zaměřovaly na prozkoumání oblasti zaměstnání a náplně jejich volného času. Volně jsem použila baterii těchto otázek: *Zeptám se vás, v jakých oblastech jste již pracovala a proč jste si zvolila právě tu oblast? Jaká jsou podle vás ženská zaměstnání a proč? Jaká je náplň vašeho dne, jak trávíte den? Kolik času denně či týdně strávíte domácími pracemi jako je úklid, vaření? Jakým činnostem se věnujete nejvíce? Jak si myslíte, že by žena měla trávit svůj den?* Třetí soubor otázek byl

orientovaný na péči o vzhled a krásu. Respondentky odpovídaly na následující otázky: *Jak je pro vás vzhled důležitý? Řekněte mi, jak vy sama pečujete o svůj vzhled? Máte pocit, že vás televize, reklamy či časopisy ovlivňují, abyste se snažila dobře vypadat? Pokud ano, v čem vás to ovlivňuje? Jak si myslíte, že by žena měla vypadat? Jaký je ten ideál krásy, který společnost po ženách vyžaduje?* Předposlední pásmo bylo zaměřeno na partnerství, otázky byly použity volně podle toho, zda respondentka měla v současné době partnera nebo ne. Tázala jsem se takto: *Co pro vás partnerství znamená? Jak je pro vás partnerství důležité a v čem? Jaký je váš partnerský život? Lišil se nějak nyní a v době než jste začala bydlet na azylovém domě pro ženy? Zmínila jste, že partnera máte, popište mi váš vztah. Máte ve vztahu rozdělené úkoly a činnosti?* Poslední okruh byl zvolen podle možné citlivosti tématu pro ženy a byla to oblast mateřství. Velmi volně jsem se ptala zhruba těmito otázkami: *Co si o tom myslíte? Jak se vy díváte na to, že se od ženy očekává, že se bude starat o své děti, co si o tom myslíte? Jak si myslíte, že se společnost dívá na ženu, která nepečuje o své děti? Je podle vás povinnost každé ženy být matkou? Vy sama děti máte, co tedy pro vás znamená být matkou?* Otázky byly opět pokládány dle situace a náročnosti pro respondentku, v některých případech bylo téma natolik citlivé, že jsem některé otázky záměrně vynechala. Také jsem se ptala respondentek konkrétně na období před pobytem na azylovém domě pro srovnání a to otázkami: *Měla jste děti ve své péči? Pečovala jste o ně denně? Jak často jste se stýkala se svými dětmi (například denně či párkrát týdně)? Popište mi váš vztah s dětmi. Jak se změnil nástupem do azylového domu pro ženy.* Na úplný závěr interview s ženami jsem se snažila zjistit, zda mají pocit, že je jejich naplňování rolí ztíženo jejich sociální situací. Položila jsem tedy proto otázku: *Na závěr bych se vás chtěla zeptat, jestli je pro vás těžší být ženou, matkou, partnerkou či pečovat o svůj vzhled když jste v současné době ženou bez domova?*

4.4 Popis výzkumného souboru

Celá tato bakalářská práce se zabývá ženami bez domova, proto samotnými respondentkami ve výzkumu byly ženy žijící na azylovém domě pro ženy Střediska Samaritán pro lidi bez domova Charity Olomouc. Z celkové kapacity azylového domu deseti žen (v době výzkumu z devíti ubytovaných) se výzkumu účastnilo 5 respondentek. Vyšší počet se nepodařil zajistit, protože v době realizace výzkumu nechtěly klientky azylového domu kvůli svým osobním problémům poskytnout pro empirickou část této bakalářské práce rozhovor. Druhým důvodem pro nezvyšování

počtu dotazovaných respondentek bylo, že data a informace, která mi byla poskytnuta, se již začala opakovat a další rozhovory by s nejvyšší pravděpodobností nová data nepřinesly. Všechny dotazované ženy žily v azylovém domě pro ženy nanejvýše dobu jednoho roku. Čtyři z pěti respondentek byly dámy středního věku, jedna respondentka byla znatelně mladší. Respondentky také byly vybrány podle kritéria, zda má děti, což všech dotazované měly. Kvůli tomuto kritériu jsem bezdětné potencionální respondentky z výzkumu vyřadila.

- Respondentka č. 1: 41 let, rozvedená (přítele v současné době paní má), má dvě dcery, na azylovém domě je po dobu jednoho roku a není to první pobyt na podobném druhu zařízení.
- Respondentka č. 2: 47 let, paní je rozvedená (má v současné době přítele), má jednu dceru, nyní je na azylovém domě přibližně tři čtvrtě roku a již opakovaně pobývá na azylovém domě.
- Respondentka č. 3: 62 let, paní má jednoho syna, na azylovém domě bydlí asi dva měsíce a je to její první zkušenost s pobytem na azylovém domě.
- Respondentka č. 4: 61 let, rozvedená a má dvě dcery, paní bydlí na azylovém domě zhruba 2 měsíce a je to její první zkušenost s pobytem na azylovém domě.
- Respondentka č. 5: 25 let, paní je svobodná, ale má v současné době přítele, v současné době těhotná a má jednu dceru, na azylovém domě pro ženy pobývá teprve jeden měsíc a na azylovém domě pro ženy Střediska Samaritán pro lidi bez domova je poprvé ačkoli již dříve žila na ulici.

Výzkum byl cíleně prováděn pouze s klientkami azylového domu pro ženy Střediska Samaritán pro lidi bez domova. V tomto azylovém domě jsem přímo absolvovala během studia praxi, proto jsem se rozhodla realizovat výzkum se zdejšími klientkami. Některé ženy si mě pamatovaly z doby mé praxe v zařízení a s některými jsem měla možnost se vidět během mého dalšího působení v organizaci. A jak uvádí Miovský (2006, s. 26) kvalitativní výzkum má povahu velmi osobní a tazatel se snaží získat až citlivá data. Tak jsem se ještě před zahájením rozhovoru snažila se seznámit s novými klientkami azylového domu, se kterými jsem se ještě nesetkala. Bylo to z důvodu, abych pro ně nebyla cizí. Proto jsem se tedy nejprve účastnila několika pravidelných volnočasových aktivit.

Ačkoli se v Olomouci nachází i druhý azylový dům pro ženy a matky s dětmi, tak ten se liší právě tím, že do něj mohou přijít ženy i spolu se svými dětmi. Výzkum jsem tedy úmyslně prováděla pouze na tom azylovém domě, kde ženy nemohou mít své děti. Je to z důvodu, že data by se lišila podle ubytování respondentky a mohlo by také dojít ke zkreslení.

Výzkum se, jak bylo řečeno, zaměřuje na ženy bez domova, ale z výzkumu byly vynechány nejen ženy pobývající na azylovém domě pro ženy a matky s dětmi, ale také ženy žijící přímo na ulici, ženy využívající služeb noclehárny pro ženy, ale také ty, co pobývají na sociálních bytech. Důvodem tohoto úzkého výběru bylo, aby byla získána data pouze od jedné skupiny žen bez domova, pro která je charakteristické, že bydlí spolu s ostatními ženami bez domova v jednom zařízení pospolu.

4.5 Popis výzkumného prostředí

Na azylovém domě může pobývat maximálně deset žen do dobu až jednoho roku. Bydlí v pokojích ve dvojicích. Zázemí je tvořeno místností vyhrazenou pro kuřáčky, kuchyňským koutem a také televizním. Klientky mají možnost využít společnou koupelnu a sociální zařízení. O čistotu a úklid prostředí azylového domu si ženy zajišťují samy skrze pracovní rehabilitaci. Ta spočívá v tom, že ženy mají smluvně domluvené hodiny, které si musí odpracovat a na každý den mají k dispozici rozpis úklidů. Volný čas mohou trávit sledováním televize, četbou knih či společně s ostatními spolubydlíci, dobrovolníky, praktikanty a pracovníky v rámci pravidelně organizovaných volnočasových aktivit.

4.6 Způsob zpracování dat

Jak již bylo řečeno výše, z interview prováděná s respondentkami jsem si pořizovala audiozáznamy. Záznamy byly pořizovány kvůli tomu, abych se při rozhovoru mohla plně věnovat respondentce a pružně reagovat na informace, která mi poskytovala. Tento způsob (audiozáznam) byl dle mého názoru také vhodnější, nežli zapisování informací přímo během rozhovoru. Také tuto metodu oceňuji, protože takto i s odstupem času mám k dispozici všechny informace, která mi respondentka při rozhovoru poskytla. Jelikož se mi lépe pracuje s textem a nikoli s textovým záznamem. Po provedení všech interview jsem provedla první krok, který Miovský ve své publikaci (2006, s. 205-207) nazývá **transkripcí**. Je to tedy proces převedení dat z netextové do textové povahy, tedy jejich doslovný přepis. A jelikož nelze transkripcí zaznamenat vše,

jako je síla hlasu, pomlky v mluvě či jiné neverbální projevy respondentky, jedná se nyní již o první redukci dat. Samotný zvukový záznam je zcela autentický a nestranný, a aby taková zůstala i textová podoba dat, tak můžeme použít řadu technik, která nám pomáhá k zachování původní podoby dat. Může to být kontrola transkripce prostřednictvím účastníka, vnějšího auditu, vnitřního auditu a podobně. Mnou zvolený způsob kontroly byl technikou opakovaného poslechu, kdy jsem záznamy po dokončení transkripce znovu poslouchala a kontrolovala, zda se data neliší.

Po provedení samotné transkripce dat jsem dostala velmi dlouhé a nepřehledné texty, v nichž některé pasáže neobsahovaly adekvátní data. Provedla jsem redukci prvního řádu. Jedná se o úpravu doslovného přepisu rozhovoru tím, že se redukují části přepisu, které obsahují slova či části vět, která nenesou identifikovatelnou informaci sloužící výzkumu (Miovský, 2006, s. 209-210).

Dalším krokem k dosažení výsledků výzkumu bylo kódování získaných dat. Jelikož je kódování dat pojmem velmi rozsáhlým a spadají do něj už i některé předešlé operace, ale i ty co teprve budou nadcházet. Můžeme tomuto termínu rozumět jako počátku procesu zpracování a třídění dat. Během tohoto procesu převádíme autentická data do datových segmentů neboli jednotek. Dále identifikujeme tyto jednotky a přidělujeme jim názvy. Toto přiřazování klíčových názvů pro jednotlivé části textu mi pak dopomohlo ke snadnější a rychlejší práci s daty. Určení těchto kódů bylo také užitečné, pro práci s většími významovými celky (Miovský, 2006, s. 210, 219).

Jako způsob analýzy mnou získaných kvalitativních dat, jsem použila metodu vytváření trsů, kterou blíže popisuje Miovský (2006, s. 221). Základním principem je zde vytváření trsů (skupin), které jsou postaveny na srovnávání a seskupování dat. Tuto metodu jsem využila tak, že jsem si hesla a jména, která jsem přiřadila k datům v předchozím kroku zpracování, koncentrovala a seskupovala do skupin. Tyto skupiny jsem tvořila na základě podobností a spojitostí mezi daty.

Data jsem nezpracovávala pouze pomocí jediné metody, ale pro doplnění jsem využila i další. Byla to metoda prostého výčtu. Ačkoli se tato metoda nachází na rozhraní mezi kvantitativním a kvalitativním přístupem, díky ní jsem mohla následně určit, jak často se daný jev vyskytoval nebo v jakém poměru oproti jevu jinému (Miovský, 2006, s. 222-223).

5 Výsledky výzkumného šetření

Prezentaci výsledků šetření jsem se rozhodla rozčlenit podle okruhů, na které jsme se s respondentkami při interview zaměřily. Ty jsou, jak bylo řečeno výše, vytvořené na základě poznatků odborné literatury a tedy každý z nich se zaměřuje na jednu specifickou ženskou roli určenou společností.

Při položení první otázky celého interview se respondentky měly zamyslet nad tím, co by ženy měly ve společnosti zastávat, jaké role či funkce. Ačkoli se v žádném případě nedotkly všech oblastí, všechny dámy se shodly na tom, že by ženy měly naplňovat roli matky, manželky, ženy v zaměstnání a hospodyně. Dle tázaných obyvatelek azylového domu pro ženy by žena měla mít zaměstnání, aby také zajistila i finančně rodinu, a nejen tím, že bude vytvářet rodinnou pohodu. Neměl by to ale být jediný zájem ženy. Měla by se pak také postarat o své děti, měla by zajistit rodinné nákupy a zastávat místo v kuchyni. Respondentky se shodly také na tom, že by žena měla mít partnera, že by s ním měla sdílet své potřeby, ale i starosti a překonávat s ním společně překážky. To můžeme doložit přímo citací jedné respondentky (R1): „ *Měla by pomáhat manželovi...sdílet s ním všechny ty překážky, které je potkají... když nějaká překážka je, tak to konzultovat s ním ještě aji.* “

O odpovědích žen se také objevila myšlenka, že v dnešní době nejsou očekávání společnosti až natolik omezující. Že to není jen žena, co má vše v domácnosti zastávat, ale že zde již figuruje i ten muž, který by se mohl ba dokonce i měl s ženou na rolích podílet. Některé respondentky si uvědomovaly, že rozdělení rolí bylo v minulosti více důrazné a nyní se začíná spíše prolínat a měnit.

Když jsme se s respondentkami zaměřily na zjištění toho, zda ony samy vnímají překážky v naplňování ženských rolí v důsledku své tíživé sociální situace (bezdomovectvím), až na jednu, která bere svou situaci, tak jak je, všechny pociťují obtíže při naplňování rolí a očekávání. Dvě ženy, které mají malé děti, ale nikoli ve své péči se shodly na tom, že kvůli své sociální situaci nemohou mít své dítě v péči a z finančních důvodů jim nemohou pořídit, co by chtěly: „ *...vzhledem k tomu, že mám úplně existenční minimum, tak jí úplně všechno dát nemůžu, kdežto když je na tom dětským domově, tak tam má úplně všechno, že. To, co bych jí jako nemohla já poskytnout, když to je trochu smutný.* “ (R1). Naplňování role matky je pro ně také složitější v tom, že ani své děti nemají v péči a jedna respondentka vidí svou dceru pouze jednou za dva týdny. Dále dvě respondentky pak také říkají, že celkově život pro

ně je těžší vůbec něco naplňovat také proto, že pobývají v zařízení spolu s ostatními ženami, které postihl podobný osud. Aby mohly nějakým vhodným způsobem zde fungovat, tak říkají, že člověk musí být tolerantní k ostatním a určitým způsobem se obrnit. Jsou to tedy věci, které ženy musí navíc řešit při naplňování svých rolí.

5.1 Role matky

Každá respondentka uvedla, že není povinností ženy mít děti a tedy naplňovat roli matky. Některé přímo uvedly příklady důvodů, proč žena roli matky nenaplňuje. (R2): *„V dnešní době, když si to tak vezmete, děti se rodí až kolem třiceti let, protože každý si napřed chce udělat... napřed chtějí mít nějaké vzdělání a nakonec zjistí, že prostě děti mít nemůžou...“*. Nejmladší tázaná respondentka (R5) narazila ve své odpovědi i na závažnější důvody, proč nemít děti, což dokládám citací: *„Když je ta ženská nemocná nebo něco a nemůže ty děti mít, tak nemůže být matkou... Nebo třeba když má v rodině nějakou vážnou nemoc a ví, že by to to děcko mělo, tak prostě taky... Proč by měla mít děcko, který bude mít třeba rakovinu a bude nemocný, pořád se léčit... když to ví dopředu... Nebo potom třeba ženská co byla znásilněna... tak je taky jistý, že nebude mít děcko, že ho nebude chtít...“*.

Ačkoli nám některé dotazované již uvedly důvody, proč žena nemusí mít děti, téměř všechny se ale shodly na tom, že by žena být matkou měla. Říkají, že každá nakonec po dítěti touží a chce ho mít, i když to není stoprocentní povinností. Jedna respondentka dokonce zastává i názor, že rozhodovat o mateřství by také měl i muž. Mít děti je tedy rozhodnutím každé ženy, každého páru.

Výzkum, řekla bych, potvrdil všeobecně známé tvrzení, že pro ženu je mateřství darem. Většina žen to ve svých odpovědích prokázala tvrzením, že pro ně jsou jejich děti oporou a motivací pro lepší život. Ne jedna respondentka uvedla, že právě kvůli svým dětem se snaží se svou sociální situací něco dělat, nějak ji řešit. Děti jsou pro ně motivací ke změně, k nalezení bydlení i zaměstnání. Chtějí pro své děti to nejlepší a být jim co nejlepšími matkami.

Můžeme se setkat s tvrzením, že matka má v životě dítěte významnější roli a že ve výchově dítěte má větší roli. Všechny tázané toto tvrzení popřely s argumentem, že i muž má ve výchově mít stejné postavení jako matka a dokonce, že má otec stejná práva jako ona. Přestože to tak respondentky vnímají, v mnoha případech zůstaly na výchovu dětí samotné a dokonce dvě nebyly schopny se o své děti postarat, a proto jim byly odejmuty s péče. V těchto případech zmínily, že na ně společnost pohlížela negativně:

„ze začátku to bylo negativní, ale potom, když jsem to prostě vysvětlila, proč k tomu došlo, tak jsem měla i pomoc a solidaritu... takže mi dali třeba plyšáka pro malou...a pro ty starší oblečení...“ (R1). Takto přímo situaci popisuje žena z vlastní zkušenosti. S podobnými případy se ale setkaly téměř všechny ženy, ale často říkaly, že se společnost na matky bez dětí v péči dívá negativně, dokud právě nezjistí příčiny a okolnosti celé situace. Z výpovědí žen je možné říci, že právě kvůli svým zkušenostem jsou ohleduplnější a více k chápavé ke strastiplným příběhům a osudům ostatních lidí než společnost celkově.

Jak jsem již zmínila, respondentky byly vybírány tak, aby všechny byly matkami. V teoretické části práce jsme si definovali roli matky a všechny dotazované ženy se snažily vzhledem ke své sociální situaci tuto roli naplňovat co nejlépe. Všechny ženy uvedly, že se svými dětmi mají dobré vztahy. Jedna z nich má se svým dítětem dokonce tak pevný vztah, že bohužel skončili bez domova společně. Ženy se snaží se svými dětmi stýkat co nejvíce a to jak telefonicky, tak osobě nebo jinak. A i když ženy v současné době nemohou mít děti ve své péči (v případě kdy jejich děti stále péči vyžadují), opravdu se snaží být pro ně dobrými matkami. Říkají, že raději, ať jsou tam, kde jsou (dětský domov, svěřeny do péče otce), ale že se tam mají lépe, než kdyby byly s ní na ulici. Toto tvrzení můžeme považovat za tvrzení matky, která chce pro své děti to nejlepší v rámci možností, jaké jí její sociální situace poskytuje.

Pro tři ženy nenastala žádná změna v četnosti kontaktu s dětmi nástupem do azylového bydlení. Nacházíme tu ale i situaci, kdy částečné stabilizování bytové situace ubytováním na azylový dům, pomohl ženě k častějšímu kontaktu se svými dětmi, může to vést ale i k opačnému extrému. V jednom případě tázaná žena se nachází v situaci, kdy právě kvůli její velmi tíživé sociální situaci se přestala se svou rodinou stýkat. Je pro ni její situace tak zahanbující, že není schopná o svém pobytu říci vlastním dětem, (R4): *„a oni ani ty dcery neví, ta jedna ani neví, kde jsem a ta druhá ta jo, ta si mě našla... ale ty vnoučata ty neví, neví, kde jsem... já bych je tak strašně chtěla vidět, ale já bych to nezvládla...“*.

5.2 Partnerství

Ačkoli v současné době z dotazovaných žen mají přítele pouze tři ženy. I když se všechny shodly na důležitosti partnerství, ty dvě, které jsou v současné době bez partnera jej ani nevyhledávají. Pro všechny ale je, nebo byl, partner v životě oporou, nejbližší osobou, se kterou mohou všechno sdílet a více jak polovina se shodla na tom,

že partner je také důležitým společníkem pro trávení volného času. „*Mít někoho, kdo mě má rád, kdo je moje opora, kdo při mně stojí, když mi je nejhůř.*“ (R5), „... *s ním sdílím všechno, že.*“ (R1), „*Prostě svěřit se. Jít na fotbal. Jít na hokej. Prostě...jít na muziky...*“ (R2). Pro ženy je v partnerství důležité, aby si dva rozuměli a měli stejné zájmy. Především starší respondentky uvedly, že je pro ně důležité, aby byl partner zodpovědným rodinným typem, který je schopný zajistit rodinu.

V případě dvou dotazovaných, se jejich partnerský život s nástupem do azylového bydlení změnil. V obou případech si ženy našly partnery mezi ostatními uživateli služeb Střediska Samaritán pro lidi bez domova.(R1): „*To až jsem se tady nastěhovala vlastně, tak až pak, pak přišel na nocležnu a tak dále. Začali jsme spolu komunikovat, on mě oslovil vlastně a takhle ten náš vztah začal.*“.

5.3 Hospodyně

Další rolí ženy je role hospodyně. Nejprve jsem se tedy dotazovala respondentek, jak měly rozdělené činnosti v domácnosti, když žily s partnerem nebo manželem. Jedna uvedla, že oba v domácnosti dělali to, co bylo aktuálně potřeba. Neměli tedy rozdělené činnosti a ani úkoly v péči o pořádek a domácnost: „*My jsme se doplňovali...já jsem třeba umývala nádobí a on viděl, že je potřeba vysát, tak si vzal lux a šel to normálně doluxovat...jakože my jsme se nedomlouvali, co kdo bude dělat... nebo já jsem zase viděla, že on vaří, tak já jsem začala zase uklízet...*“(R5). Jedna respondentka zase uvedla, že se snažila svého partnera zapojit do domácích prací, ale že se jí to nikdy nepovedlo, tak všechno zastávala sama. Zbytek žen většinu prací doma zastávaly samy, ale pokud bylo potřeba, jejich partner jim vždy s domácími pracemi vypomohl. Jedné paní s některými pracemi muž pomáhal tak, že je začal obstarávat on sám: „...*já jsem třeba v sobotu nebo takhle, oni (manžel se synem) udělali nákup všechno, třeba o tohle jsem se nestarala...*“ (R3).

Z interview se ženami vyplynulo, že alespoň v minulosti, když žily s partnery, tak jim role hospodyně nebyla cizí. Pokud se podíváme nyní na dobu pobytu na azylovém domě, tak uvidíme určité rozdíly. Ačkoli dříve běžně trávily čas v kuchyni přípravou jídla, tak nyní je to pro tři dotazované jiné. Jedna uvedla důvod, že nyní nevaří, protože nemá pro koho a v takovém případě jí to nebaví. Ale dvě ženy se shodly na tom, že nevaří až na azylovém domě. Je to pro ně těžké se zde vaření věnovat, nemají z toho dobrý pocit. Nemají zde kuchyň samy pro sebe, nemají tolik času k dispozici, kolik by chtěly, protože kuchyň využívají i ostatní obyvatelky zařízení. „*Já toho moc nenařím,*

protože mě to tady nebaví vařit... Já jsem byla prostě zvyklá na tu svoji kuchyň... tam na vás každé kouká, to mě vadí třeba... “ (R3), „... ale toto vaření tady, já bych si už tak ráda uvařila něco jinýho jo, ale tady v těchto podmínkách to nejde... malá kuchyň...třeba dneska jsem byla první, tak už mám navařeno... “ (R4).

Co se týká úklidu, tak ten mají obyvatelky azylového domu rozepsaný a určený. Ženy proto při interview vždy tento fakt zmínily, že uklízí dle rozpisu. Dále si každá uklízí svůj pokoj. Dvě dotazované uvedly, že úklid je na azylovém domě pro ně hlavní náplní dne. Pro někoho je úklid jen splněním povinnosti, ale pro jednu respondentku úklid znamená odpočinek.

5.4 Pracující žena, rodina a volný čas

Čtyři z pěti respondentek uvádí, že se od žen očekává, že budou mít zaměstnání. Je nutné dodat, že toto zaměstnání či kariéra ženy nesmí být na úkor péče o rodinu, kterou by měla obstarávat. Podle odpovědí respondentek by dnešní žena měla být malým supermanem. Svůj den by měla trávit tak, že se má postarat o děti a vypravit je a pak jít do práce. Po pracovní době se má věnovat dětem, nákupům, vaření a uklízení. A až pak by si měla zajistit čas pro sebe, kdy sportem nebo relaxací nabere energii pro další den. Mezitím dle některých respondentek by měla ještě navštívit fitcentrum, aby si udržela štíhlou postavu.

5.4.1 Zaměstnání

V kostce se respondentky shodly na tomto modelu dne dnešní ženy. Pokud se nyní zaměříme na pracovní oblast respondentek, tak částečné zaměstnání mají tři a jedna se snaží si práci najít. Všechny dotazované si prošly různými zaměstnáními, ale žádné nepovažují za typicky ženské. Dvě se ve svých odpovědích shodly, že jediné tak ženskou prací, co se jim vybavuje, by mohla být práce v kanceláři a pomocná síla v kuchyni. Zajímavé tvrzení jsem ale dostala od respondentky (R4), která sama pracuje jako pomocná síla v kuchyni: *„... snad jediné takové ty pomocné síly v kuchyni, protože chlap to dělat nebude...nebude, už z principu, že je chlap a nebude tam prostě někde umývat bílý a černé nádobí. Ne... já jsem o tom přesvědčená, že ne.“*. Toto tvrzení může být malým potvrzením a zdůvodněním poznatků z odborné literatury, že ženy zastávají pozice spíše na sekundárním trhu práce.

5.4.2 Volný čas

„... tak toho volného času jí až tak moc nezůstane, pokud chce udržet rodinu a pořádek v rodině a navařit. Kolik si myslíte, že jí toho času zůstane...“ (R4). Ačkoli se na tomto respondentky také shodly, tak kromě tedy zaměstnání a péče o děti a domácnost uvedly, že by žena měla mít nějaký svůj volný čas, čas pro sebe. Dvě z tázaných uvedly, že náplň volného času ženy závisí na jejím společenském postavení a finančních možnostech. Jinak se dámy zmiňovaly, že žena může trávit svůj volný čas návštěvou kosmetičky, nákupy a například poslechem hudby. Vícekrát se ale objevila možnost sportování. Žena by tedy mohla nebo měla také si jít zaplavat na plavecký stadión, navštívit fitness centrum nebo se věnovat cvičení alespoň v pohodlí domova.

A jak samy respondentky tráví svůj den mimo návštěvu zaměstnání nebo domácí práce? Většina z nich uvedla sledování televize, kdy tato činnost je pro jednu respondentku dominantní mezi ostatními. Dále se dámy ve větší míře věnují četbě a také procházkami. Ve dvou případech se v odpovědích objevil i negativní postoj k volnému času na azylovém domě. Ženy zmínily, že v tomto prostředí není možné nic moc dělat, že tu není čemu se věnovat. Některé proto, aby se dále zabavily, tak chodí ven za přáteli, nebo se raději věnují úklidu, anebo volnočasovým aktivitám s pracovníky střediska.

5.5 Role ženy být krásná

Všechny respondentky se shodly, že dnešní žena by v první řadě měla být upravená, nezapáchat a tedy vonět a nosit čisté oblečení. Co se týká líčení, tak většina se shodla na střídmosti. Tázané také hodně nechávaly volné pole tím, že každá žena je jiná a cítí se dobře v jiném stylu oblečení a líčení. Byly solidární a téměř všechny tvrdí, že by se žena měla upravovat a zkrášlovat tak, aby se cítila dobře. A to i v oblasti oblékání a módy. *„... ať trochu vypadá, některá se ale nemusí malovat a některé to pasuje...“* (R2), *„... a prostě svoje...každá ženská je něčím svoje, každá nosí svůj styl oblečení, má svůj styl malování...“* (R5). Dvě respondentky se také shodly na tom, že by žena měla pečovat nejen o svůj vzhled, ale i o postavu. Opět nejsou příliš kritické, žena nemusí mít postavu modelky, ale měla by dosáhnout toho, aby se cítila dobře a být se svou postavou spokojená.

Když jsem položila otázku ohledně důležitosti vzhledu, dostala jsem od žen způle negativní a napůl pozitivní odpovědi. Pro některé je vzhled důležitý. Říkají, že by se žena měla svým vzhledem zapůsobit a to ať v zaměstnání nebo i doma. A některým

z dotazovaných nepřipadá péče o krásu důležitá. Dvě starší respondentky také zmínily, že je pro ně důležité mít pěkné zuby například. Bylo zajímavé vidět u respondentky, která považuje vzhled za důležitý, změnu v o vzhled, kterou přinesla její momentální sociální situace: „ (Jak vy sama pečujete o svůj vzhled?) *Ted' momentálně nijak...zprvė nikde nechodím, jo. Takže přestala jsem se i malovat, já jsem třeba dřív nevylezla, nešla jsem do zaměstnání, aby nebyla namalovaná, jo, upravená, všechno. Ted' je mi to tak jaksí, ale to je prostě ta situace v jaké ted' momentálně jsem.*“ (R4). Pro tuto respondentku vzhled přestal být důležitý právě v momentě zhoršení její sociální situace, kdy ted' považuje jiné věci za prioritní. Jinak ostatní respondentky pečují o svůj vzhled ve velmi nízké míře. Spíše se věnují péči o pleť, postavu a čistotu.

Když jsme se při interview zaměřily na to, zda se cítí ovlivňovány médii k péči o krásu, byly odpovědi opět rozdílné. Kromě jedné, která vůbec reklamní sdělení nevnímá, ostatní ano. Ale ačkoli ostatní ženy vidí tu snahu médií, tak na ni nijak nereagují. Dvě dámy to zdůvodnily tím, že pokud by měly na tyto věci finance, tak že by si snad na základě reklamy nějaké zkrášlující prostředky koupily.

6 Diskuze

Výzkumnou otázkou empirické části této bakalářské práce bylo: *Jak ženy žijící v azylovém domě Střediska Samaritán pro lidi bez domova v Olomouci naplňují ženskou roli?* S pomocí kvalitativního výzkumného šetření, bychom si měli na tuto otázku být schopni odpovědět. Ačkoli v teoretickém rámci nalezneme definice pro všechny ženské role, které definuje odborná literatura, je třeba také myslet na to, že pro ženy bez domova může být měřítko pro naplňování rolí jiné, nežli pro ženy se zázemím a stabilní sociální situací. Není možné na výzkumnou otázku odpovědět kompletně, ale je nutné se zaměřit na naplňování každé konkrétní role.

Ačkoli dotazované ženy ubytované na azylovém domě pro ženy, které mají malé děti, je nemají ve své péči, snaží se jim být v rámci jejich možností co nejlepšími matkami. Ženy se snaží trávit co nejvíce času se svými dětmi a ty ženy, co mají děti už dospělé, tak s nimi udržují také velmi pravidelný a častý kontakt. Někteří lidé si mohou myslet, že žena nemůže být dobrou matkou či vůbec naplňovat tuto svou roli, když nemá dítě ve své osobní péči. Matka se ale snaží o dítě postarat a poskytnout dítěti to, co potřebuje a to i za cenu toho, že na ně bude pohlíženo ze strany společnosti negativně. Dalo by se říci, že tyto ženy uskutečňují svou roli tím, že se snaží svým dětem zajistit zázemí. Ony samy pevné zázemí nemají a snaží se, aby jejich děti neměly stejně jako ony zkušenosti s pobytem na ulici, azylových domech, ubytovnách či v jiných formách nejistého bydlení.

Jak ženy naplňují roli partnerky/manželky? Některé partnery nemají a ty, které ano, tak s ním nemohou sdílet domácnost, proto je pro tyto ženy uskutečňování role v tomto směru složitější. Třebaže se některé o své partnery starají, lze to jen v omezené formě. Běžné je, že ženy obstarávají pro své partnery jídlo, že se mu starají o čisté oblečení a vytváří mu doma bezpečné prostředí, do kterého se rád vrací. Ženy nemají možnost o své muže pečovat v takové míře jako ženy, co se svými partnery bydlí. Partneři našich respondentek si tedy musí většinu věcí obstarat sami, musí si sami obstarat čisté oblečení, jídlo a zajistit nocleh. Respondentky tak naplňují svou roli partnerky takovou formou, že jsou pro své muže blízkou osobou, oporou, důvěrníci a společníci pro volný čas. Jinak bude žena uskutečňovat tuto roli, když bude se svým partnerem sdílet domácnost nebo pokud s ním bude společně na ulici. Jak tedy může společnost říct, že žena nenaplňuje v tomto směru její očekávání, když k tomu má takto ztížené podmínky?

Role hospodyně může být trochu sporná. Ženy samy pečují o pořádek v prostorech azylového domu pro ženy. Jak již ale bylo řečeno, mají tyto úklidové práce smluvně domluvené v rámci pracovní rehabilitace. Pro některé ženy je těžké tuto roli naplňovat v důsledku prostředí, v jakém se nachází. Některé proto ztrácí chuť roli hospodyně zastávat, i když ve své vlastní domácnosti ji plně naplňovaly. Není to jen prostředím, ale také celkové jejich sociální situací a tím, že nemají pro koho být tou pečující ženou, která vytváří domácí pohodu a udržuje bezpečný domov pro členy své rodiny.

Když se podíváme na naplňování rolí partnerky a hospodyně našimi respondentkami a vzhledem k závěrům, ke kterým jsme šetřením došli. Lze předpokládat, že celé uskutečňování těchto rolí, by bylo jiné, pokud by na azylovém domě mohli bydlet muži společně se ženami.

Některé ženy mají zaměstnání, i když je to často jen na částečný úvazek. Zastávají tedy spíše pozice na sekundárním trhu práce. Zaměstnání ženám neubírá čas na kontakt s rodinou, mají dostatek času pro plnění svých povinností v rámci pracovní rehabilitace a domácích prací, a přesto mají stále dostatek volného času, který mohou věnovat sobě a koníčkům, které mají rády. Pro některé může být práce něčím, co formuje její denní harmonogram. Něčím, co je pro ni pozitivní a dává jí to určitý smysl. Pro ženy bez domova a tedy nejen pro ně je struktura času velmi důležitá. Bez zaměstnání a bez smysluplné náplně dne se pro lidi stává čas jednotným a může to vést k určité depresi či apatii. Jedinec pak není schopen adekvátně reagovat na svou sociální situaci a řešit ji.

V naplňování své role být krásná se ženy snaží pečovat o svou osobní hygienu, pleť, čistotu a upravenost. Je ale nutné zmínit, že pro ženy samotné naplňování této konkrétní role není tak důležité, jak tomu bylo dříve. Ženy se nyní potýkají se spoustou problémů vážících se ke stabilizování jejich sociální situace. Musí se vyrovnat s nedostatkem financí pro zabezpečení svých základních potřeb, proto už nezbývají na pořízení zkrášlujících prostředků. Není to jen otázka financí, dotazované ženy bez domova v současné době nepovažují svůj vzhled za prioritní hodnotu, ale stále se snaží být alespoň upravené. Tento závěr vycházející z šetření je celkem pochopitelný. Pro koho by byl vzhled důležitý, když nemá zabezpečené základní potřeby. Takto to vnímají všechny respondentky, ale když se podíváme, jak to vidí společnost, není to to stejné. Když jdete žádat o zaměstnání, tak se váš potenciální budoucí zaměstnavatel dívá na to, jak se prezentujete a jak vypadáte. Ženy jsou proto v tomto případě trochu chycené v bludném kruhu. Můžeme si vzít příklad, kdy žena bez domova žijící na

azylovém domě nemá motivaci pro najít si lepšího bydlení, protože nemá na zaplacení kauce. Chce si proto najít práce, ale vzhled pro ni není v současné době důležitý, protože má starosti jiné. Ale na pohovoru nepůsobí dosti reprezentativně a může působit právě jako osoba ve finanční a sociální nouzi a proto není do zaměstnání přijatá. Co taková žena má dělat?

Hlavní slabinou proběhlého výzkumného šetření by mohlo být to, že se všichni snažíme být občas lepšími, než ve skutečnosti jsme. Musíme brát v úvahu to, že ačkoli jsem se postavením otázek v interview snažila předejít ovlivňování respondentky a zajistit tak co nejmenší zkreslení dat, ani těmito preventivními prvky jsem nebyla schopna ovlivnit to, zda respondentky odpovídaly zcela upřímně a nesnažily se v očích badatele být lepší.

Závěr

Práce je členěná na teoretickou a část. Ta první tvoří tedy teoretický rámec pro výzkumné šetření. Pomocí odborné literatury zde popisují pojmy gender a socializace, kde se stěžejně zaměřuji na rozdíly a specifika ženského genderu. Druhá kapitola se věnuje také důležitému tématu a to ženským rolím ve společnosti, kde dochází k vymezení očekávání a kritérií. A protože cílovou skupinou jsou ženy bez domova, tak poslední část teoretického rámce pojednává o problematice bezdomovectví se zaměřením na ženskou část.

Cílem této bakalářské práce je zjistit, jak se daří ženám bez domova, které přebývají na azylovém domě pro ženy Střediska Samaritán pro lidi bez domova v Olomouci, naplňovat své ženské role. K dosažení tohoto cíle jsem využila tedy kvalitativního výzkumného šetření, kdy jsem s klientkami azylového domu pro ženy Střediska Samaritán pro lidi bez domova prováděla polostrukturované interview, ze kterého byl vždy pořizován audiozáznam pro lepší zpracovávání získaných dat.

Celkově problematika ženského bezdomovectví je velmi málo probádanou oblastí. Během prostudování odborné literatury zaměřené právě na toto téma jsem se setkala pouze s málo provedenými výzkumy. Ženské bezdomovectví je fenoménem rozrůstajícím se, proto je důležité se této oblasti více věnovat a hlouběji specifika ženského bezdomovectví prozkoumat. Také bych tímto chtěla dát podnět dalším studentům sociálních oborů. Považuji za důležité dále probádat například, zda jsou rozdíly v naplňování rolí ženami na azylovém domě a na sociálních bytech, zda se jejich posun do jiného typu sociálního bydlení v uskutečňování rolí projeví. Více probádat život žen na ulici a těch co pouze využívají služeb noclehárny pro ženy. Dobré by také bylo srovnat názory na ženské role žen bez domova a těch z většinové společnosti. Možností pro další bádání jsou mnohé.

Tato práce se zaměřuje ve své empirické části na obyvatelky azylového domu při ženy Střediska Samaritán pro lidi bez domova, proto by jim výše popsané výsledky kvalitativního výzkumu mohly pomoci více porozumět svým klientkám, lépe poznat jejich vnímání ženských rolí a očekávání společnosti a jaké překážky při samotném naplňování rolí ženy musí překonávat. Není možné jednoduše říci, zda respondentky naplňují očekávání společnosti nebo ne. Je důležité ohlížet také na fakt, že ženy nemohou mít v péči a u sebe na azylovém domě pro ženy své děti, nemohou pečovat o svého partnera, není pro ně vzhled prioritou. Ženy bez domova mají jiné priority než

ženy patřící do většinové společnosti. A jak již bylo řečeno, je nutné se také dívat na to, jaký ženy mají žebříček hodnot, zda jsou pro ně důležité stejné věci, jako pro ženy patřící do většinové společnosti.

Řekla bych, že hlavním výsledkem této bakalářské práce je bližší poznání velmi specifické cílové skupiny a to tedy žen bez domova, které jsou v současné době ubytované na azylovém domě pro ženy. Chtěla bych, aby tato práce byla vodítkem pro další studenty a odborníky, aby se více snažili ženám bezdomovkyním porozumět a poznat specifika jejich sociální situace. Dalším využitím může být, že tato práce poslouží alespoň jako studijní materiál pro další studenty sociální práce.

Seznam použitých zdrojů

Odborná literatura

- Čačka, O. (2002). *Psychologie vrstev duševního dění osobnosti a jejich autodiagnostika*. Brno: Doplněk.
- Frieze, I. H. (Eds.) (1978). *Women and sex roles: a social psychological perspective*. New York: W. W. Norton & Company, Inc.
- Goffman, E. (2003). *Stigma: Poznámky k problému zvládnání narušené identity*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Haasová, J. (2005). *Jak žijí v Olomouci ženy bez domova*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Hradečtí, I. a V. (1996). *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: Naděje.
- Janošová, P. (2008). *Dívčí a chlapecká identita: Vývoj a úskalí*. Praha: Grada Publishing, a.s.
- Karsten, H. (2006). *Ženy – muži: genderové role, jejich původ a vývoj*. Praha: Portál, s.r.o.
- Kubátová, H. (2010). *Sociologie životního způsobu*. Praha: Grada Publishing, a.s.
- Lipovetsky, G. (2000). *Třetí žena: neměnnost a proměny ženství*. Praha: Prostor.
- Marek, J., Strnad, A., Hotovcová, L. (2012). *Bezdomovectví: v kontextu ambulantních sociálních služeb*. Praha: Portál, s.r.o.
- Mareš, P. (1999). *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Slon.
- Maříková, H. (2003). Česká žena na trhu práce. In Vodáková A., Vodáková O. (Eds.). *Rod ženský: Kdo jsme, odkud jsme přišly, kam jdeme?* (s. 185-196). Praha: Sociologické nakladatelství.
- Matoušek, O. (2008). *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, s.r.o.
- Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing, a.s.

Oakleyová, A. (2000). *Pohlaví, gender a společnost*. Praha: Portál, s.r.o.

Poněšický, J. (2004). *Fenomén ženství a mužství: Psychologie ženy a muže, rozdíly a vztahy*. Praha: TRITON.

Strauss, A., Corbinová, J. (1999). *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Nakladatelství Albert. Sdružení Podané ruce (Brno).

Renzetti, C.M. (2003). *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum.

Vodáková A., Vodáková O. (Eds.) (2003). *Rod ženský: Kdo jsme, odkud jsme přišly, kam jdeme?* Praha: Sociologické nakladatelství.

Vodáková O. (2003). "Strážkyně krbu" v naší kulturní tradici. In Vodáková A., Vodáková O. (Eds.). *Rod ženský: Kdo jsme, odkud jsme přišly, kam jdeme?* (s. 83-87). Praha: Sociologické nakladatelství.

Periodika

Bajer, P. (2006). Společnost neposkytuje bezdomovcům dostatečné služby. *Sociální práce/Sociálna práca*, č. 4, s. 40-42.

Bajer, P. (2010). Mladí dospělí po odchodu z dětského domova sú ohrožení chudobou. *Sociální práce/Sociálna práca*, č. 1, s. 15-17.

Sborníky

Šivlová, K., Mikulášek, O. (2010). Co potřebují ženy na ulici – pohled z nízkoprahových služeb. *Specifika žen mezi lidmi bez domova* (s. 29-33). Olomouc.

Internetové zdroje

MPSV (2013): Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v České republice do roku 2020 [on-line]. Dostupné 15.9.2015 z <http://www.mpsv.cz/files/clanky/16893/bezdomovectvi.pdf>